

Gábor Kálmán – Balog Iván

Generációs konfliktus, konsumerizmus, nacionalizmus

1993 és 1995 között – a Soros Alapítvány támogatásával – „The Impact of Consumer Culture in Eastern European Youth” („A fogyasztói kultúra hatása a kelet-európai fiatalokra”) címmel magyarországi (pesti, szegedi és pécsi), valamint romániai (kolozsvári és temesvári) magyar és román nemzetiségű egyetemisták körében kérdőíves vizsgálatot bonyolítottunk le.¹ Kutatásunk során arra voltunk kíváncsiak, hogy a nyugati fogyasztási cikkeknek, illetve mintáknak a rendszerváltás után a régiókba történő, robbanásszerű beáramlása hogyan befolyásolja az itt élő egyetemi hallgatók értékrendjét, nemzedéki konfliktusait, csoportstílusait, politikai cselekvési mintáit.

Kiinduló hipotézisünkben két alternatív scenáriót fogalmaztunk meg. Az első individualizációs scenáriónak neveztük el, amely egy – popperi értelemben² (a megkülönböztetés fontos!) vett – nyílt társadalomban érvényesülne. E hipotetikus forgatókönyv szerint a térségben a piac és a demokrácia fejlődése, a polgárosodás előrehaladása esetén az egyetemisták autonóm fogyasztói döntéseket hozni képes polgárként válnának egy sokszínű, plurális kulturális piac szereplőivé, és ennek megfelelően toleráns életstílusokat, valamint demokratikus értékeket preferálnának. A másik scenárió az „etatista” nevet kapta, amely a zárt társadalmak jellemzője. Ebben hipotézisünk jóslata szerint a piac és a demokrácia fejlődésének megakadása, a polgárosodás megrekedése következtében az egyetemisták ízlését felülről, állami monopóliumok alakítanák, és ez pedig agresszív életstílusok és tekintélyelvű értékek felé orientálná őket.

Vizsgálati eredményeink hipotéziseink egy részét igazolták:

Bevált az a jóslatunk, hogy a polgárosodás fejlődése együtt jár a fiatalok értékorientációinak individualizálódásával, az ifjúsági kultúra sokszínűbbé válásával, ez pedig maga után vonja az etatizmus elutasítását, a nagyobb politikai érdeklődést, a politikai cselekvési minták repertoárjának bővülését és az agresszívebb politikai cselekvési

¹ A mintába került harmadéves egyetemisták, feltételezésünk szerint kifejezésre juttatják a rendszerváltás 1990 évi cezúráját. Háttér adatok hiányában véletlenszerűen választottunk mintát. A mintába Magyarországon a BME, az ELTE, a BKE, a pécsi JPTE és a szegedi JATE került, mely egyetemokről véletlenszerűen 100-100 harmadéves egyetemista kérdőíves lekérdezését terveztük. A magyar egyetemisták közül 417 fő lekérdezését és feldolgozását végeztük el. A magyar egyetemista mintát kiegészítettük egy elit mintával: a Bibó, az Eötvös és a Rajk szakkollégiumok harmadéves egyetemista hallgatóival. Tervezett mintanagyság: 25-25-50, mindösszesen 100 fő. (Feldolgozásra került 87 fő.) Feltételeztük, hogy ezen szakkollégiumok által, hogy falaik közül a 90-es évek fiatal politikai, kulturális és gazdasági eliteje került ki, napjainkban különösen mintaadó szerepet játszik. A romániai mintába a kolozsvári és a temesvári harmadéves egyetemisták kerültek. Ez a minta nem követi a nemzetiségi megoszlást. A mintába 175 fős magyar (amelyből 164 értékelhető kérdőív lett) és 225 (216 lett) román egyetemi hallgató került. (Gábor-Balog 1995)

² „Csakis akkor maradhatunk emberek, ha ráléptünk arra az útra, amely a nyílt társadalom felé vezet. Be kell hatolnunk a veszélyek közé, az ismeretlenbe, a bizonytalanba, minden erővel megfeszítve elménket, hogy egyszerre legyünk képesek tervezni a biztonság és a szabadság érdekében.” (Popper 1991)

minták háttérbe szorulását. Az a hipotézisünk is beigazolódott, hogy a polgárosodás alacsonyabb fokán csekélyebb az individualizáció mértéke, és ezért ebben az esetben a fiatalok kritikátlanul, válogatás nélkül fogyasztanak. Az autonóm fogyasztói ízlés hiánya viszont az etatizmus fokozottabb elfogadására, a mass média által diktált fogyasztói kultúrának való kiszolgáltatottságára, valamint – alacsony szintű politikai érdeklődés mellett – az agresszívebb politikai cselekvési minták igenlésére hajlamosít. Mindezek a kutatási eredmények tehát a nyílt társadalom popperi értelemben vett felfogásának, valamint az ennek szellemében megfogalmazott hipotéziseinknek az érvényességét támasztják alá.

E hipotéziseink közül azonban több olyan is volt, amelyet vizsgálatunk megkérdőjelezett, illetve megdöntött. A kiinduláskor nem számoltunk azzal, hogy a két szcenárió nem érvényesül vegytisztán: inkább beszélhetünk keveredésükről, mint elkülönülésükről. (Így például figyelmen kívül hagytuk annak lehetőségét, hogy a felnőtt társadalommal fokozottabban szembehelyezkedő – ún. ifjúságcentrista – fiatalok közül csak az egyetemisták elitje választja az individualista forгатókönyvet, a többiek viszont inkább az etatista változattal szimpatizálnak.) Mindenekelőtt pedig nem gondoltunk arra, hogy az egyes ligatúrák³ (polgárosult, illetve tradicionális értékorientációk, etnikai és kulturális identitások) közti eltérések egyrészt – polgárosulatlanabb környezetben – konfliktusosabbá tehetik az ifjúság találkozását a konsumerizmussal, másrészt átmenetileg mélyíthetik az etnikai és az országok közti különbségeket is. Mindez arra is utal, hogy a nyílt társadalom dahrendorfi fogalma esetleg alkalmasabb lehet az 1989 utáni átalakulás egyes jelenségeinek értelmezésére, mint popperi felfogás (Dahrendorf 1990).

Irodalom

- [1] DAHRENDORF, R.: *Reflections on the Revolution in Europe*. London, 1990. Chatto and Windus
- [2] DAHRENDORF, R.: *Life Chances*. Approaches to Social and Political Theory. Chicago, 1979. Universities of Chicago Press, 30-31.p.
- [3] GÁBOR KÁLMÁN–BALOG IVÁN: *The Impact of Consumer Culture on Eastern European Youth*. Educatio, 1995. Vol. 2. 311-327.p.
- [4] POPPER, K. R.: *The Open Society its Enemies*. London, 1991. Routledge, 201.p.

³ A ligatúrák kifejezést Dahrendorfról vettük át. Szerinte „a ligatúrák elkötelezettségek; nevezhetjük őket kötődéseknek vagy kötelekeknek is...Gyakran érzelmi hangsúlyuk is van: ... elődök, szülőföld, közösség. Talán úgy is fogalmazhatnánk, hogy a választások az opciók szubjektív oldalai, a kötődések vagy kötelekek pedig a ligatúráké...” (Dahrendorf 1979)